

bris Turribus rubea nūcupata, sita est Septentrionem inter & Ortum ac in Bohemiam, Poloniam, Moraviam, transeuntibus inservit. Stubensis ad Ortum posita Hungaros venientes excipit, & vicissim in vastum Hungariæ Regnum euntibus commoditatem omnem exhibet. Ultima tandem cui à Carinthiæ Provincia Carinthiacæ nomen impositum, ac meridiem versus ædificata est, quidquid ex Styria, Carinthia, Carnioliâ, Italia, &c. Viennam devehitur suo transitu recipit: Cæterum ne qua vi, aut fraude per aliquam harum hosti aditus pateat, solertibus vigiliis, quæ in horas singulas militibus aliis, ac aliis tam diebus quàm noctibus sibi succedentibus renovantur, vigilantibus circum per mœnia custodibus, statutis claudendi, aperiendique pro temporis diversitate temporibus, providâ Centurionum, aliorumque, quibus incumbit officialium curâ, & tandem paternâ illius sine quo vigilatur frustra, Numinis videlicet sollicitudine, & providentiâ superabundè prohibetur; quem tamen in finem, quod ad hunc titulum referendum judicavi, amplissima ipsa in Urbe, præter copiosa militum receptacula 3. sunt erecta armamentaria, quorum vel unum Cæsareum ad 30000. Cataphracturâ fer-

reâ armare, plures multò sclopis, hastis, ensibus, bipennibus aliisque militari apparatu, tam contra hostiles insultus, quàm apertis in certaminibus potest munire ita, ut formidandum hostibus exercitum ex hoc uno velut ex equo Trojano possit educere, qui innumeris tam minorum scloporum, quàm tormentorum Mortariorum, aliarumque ænearum fistularum impetat inimicas vires viribus, cladibus labefactet. Alterum itidem Cæsareum Arsenale dictum naves varias continet, quibus si opus foret per Canalem ex Danubio ad mœnia introductum erumpere milites, hostesque tam terrâ, quàm aquâ aggredi valerent. Tertium armamentarium Civitatis proprium, & ob id civicum appellatum non procul à domo Professæ, præter magnam tormentorum, & mortariorum copiam innumeram aliorum armorum habet multitudinem, quæ multa millia hostibus objicere potest intuitu solo formidandorum, ut vel ita prodigii loco habenda sit Civitas afforis tam benemunita, intus armis, & bellico apparatu, qualem justus etiam & ad 100. vel plura millia excurrere non expleat exercitus, tam abundanter provisâ.

TITULUS III.

Interna Urbis constitutio Templorum ædificia, & quid in iis videndum.

Tanta fuit apud Ethnicos, & Barbaros æquè ac Christianæ fidei Cultores in Deum Superosque pietas, ut nullam ferè gentem reperias, quæ non Deos suos, & quæ à majoribus nostris accepit Numina angustis templorum structuris duxerit esse celebranda, hinc tot per Orbem Universum splendidæ, ac à sola magnificentia sua, & sumptibus notæ posteritati moles, quas immensis propè thesauris Sesostris in Ægypto, Semiramis Babylone, Delphis Agamedes, & Trophonius, Romulus, Numma, Ancus Martius, Tarquinus, & alii Romæ Amazones, ut volunt Solinus, & Mela, vel ut Pausanias, Græsus Ephesius, aliique aliis in locis extruxerant: hinc nostro adhuc ævo tot stupenda mundo spectacula, quot à summis Pontificibus, Coronatis verticibus, fidei Catholicæ firmis præsiidiis, veri Dei gloriæque divinæ Zelotis profusâ liberalitate prostant monumenta. Taceo antiqua tempora, prætereo Felices, Paschales, Hilarios, Symachos, Bonifacios, aliisque Ecclesiæ Pastores, fileo Constantinos, Heraclios, Justinianos, Basilios, Clodovæos, Dagobertos, nota à pietate posteris nomina, longisque è regionibus petita: Austriacæ Domus Viennensem per Urbem Deo, Divi, que erecta odæa loquuntur Religionem, eamque vel multo sermone sufficienter deprædicant, ac tinnientibus campanis ad ultimam usque Thulen unâ

cum sono Urbis nostræ provehunt gloriam, & Majestatem. Et ut templis illis quibus ob jurisdictionem, quam habent, primas deferre oportet, partes præcipuas concedamus, 4. numerantur Parochiales per Urbem Ecclesiæ: S. Stephani Cathedralis, ad gradus B. V. ad S. Michaëlem, & ad Scotenses: in his pastoralia exercentur munia, & tam vivis, quàm mortuis ex proprio cujusvis jure, & munere subvenitur.

Prima dignitate omnium reliquorum est Cathedralis S. Stephani Ecclesia, quæ ut refert Lazius anno 1140. in honorem omnium SS. ab Henrico primo Austriæ Duce S. Leopoldi Filio exstructa, parvum prius, & angustum extra Civitatis mœnia tempellum erat, quod Rudolphus IV. anno 1360. postquam jam 20. annis prius, anno videlicet 1340. à Remberto Passaviensium Episcopo Dominica in albis, quo die etiam quot annis templi illius celebratur dedicatio, in honorem S. Proto-Martyris Stephani solemniter est consecratum, in Cathedrali evexit Ecclesiam, arcibus, fornicibus, lemniscis, ac turris fundamento posito magis exornavit, Præposito, & 24. Canonicis, quibus sufficientes pro decore proventus addidit, illustris, & splendidius reddidit, ac effecit, quam turrim deinde pro pietate sua Albertus III. & tandem Albertus IV. ædili Antonio Pilgraben anno 1400. absolvit, & amplitudine, elegantia, for-

fortitudine, altitudine ad eam rededit Majestatem, ut inter primaria monumenta recenseretur, & ut cum Lazio loquar Orbis miraculis adnumerari mereatur. Templum hoc mole sua augustum est, ac omnia reliqua Urbis ædificia supercendit, lapidibus quadris forinsecus ædificatum, coctis lateribus, coloris diversi, qui sole splendente ita lucem retundunt, ut oculos etiam à longè intuentium fulgore suo perstringant totaliter tectum: Altaria numerat 33. Organa 5. in latitudine pedes ordinarios complectitur 76. in longitudine 120. memorabilia, quorum quæpiam suo dicentur loco multa continet. Turret habet binas 34. Orgyis à se invicem distantes, quarum altera 460. & dimidium pedem, uti ex dimensione Nicolai Rosfytko, qui eam conscendit, & stellam cum Luna ex eadem deposuit, habetur, alta est, moles certò tanta, quæ & aspectu jucunda, & magnificentiâ suâ excellens est. Altera adhuc imperfecta ac ab Alberto V. anno 1412. inchoata, suam ad perfectionem ob artificis, qui eam inceperat, mortem præmaturam, ac sui Magistri astu, ut ferunt, positis quibusdam, quasi muscipulis, procuratam, deduci non potuit, quamvis ad annum usque 1507. sæpius id fuerit attentatum. Continet hæc Campanam majorem, quæ à puella 10. circiter annorum per quoddam ad id factum instrumentum, quod adhuc hodie intra tectum Templi asservatur, attracta fuit, licet campana 202. Centenarios, & 5. libras suo pondere contineat.

Secunda Ecclesia ad S. Michaëlem dicta, ante años 400. circiter à pia quadam domina ædificata, ob specialem quo in S. Michaëlem ferebatur affectum, primò à Rudolpho III. & Ottone I. Alberti primi filii ad Chorum usque prolongata, & Parochiali jure donata fuit: addidit postea Chorum anno 1350. Albertus II. Ferdinandus II. eam RR. PP. Clericis Regularibus S. Pauli, vulgò Barnabitis vi Juris Patronatûs unâ cum privilegiis omnibus & Jurisdictione Parochiali, quam ad annum usq; 1626. Presbyteri sæculares administraverant, consignavit, uti Marmor, quo in signum gratitudinis hæc leguntur insculpta, in choro positum clarè exhibet.

Tertia est Ecclesia, & Monasterium insigne ad Scotenses dictum, ac ab Henrico I. quem etiam post mortem suo recepit gremio, 1150. in commodum peregrinantium in terram sanctam Scotorum ædificata, ac postea anno 1158. in Abbatiam, & Parochiam redacta.

Quarta Ecclesia Parochialigaudens Jurisdictione à Passaviensium quodam Episcopo anno 1154. ædificata est, & à gradibus B. V. nomen accepit, subjecta est hæc Diocæsi Passaviensi, proprio gaudet districtu, & Episcopi Passaviensis qui ibi residet, officiali.

Numerat autem Viennensis Civitas præter Ecclesias præfatas adhuc alias quàm plurimas, quas inter ob vetustatem, suam præ reliquis memorandæ videntur binæ. S. videlicet Ruperti, & Apostolorum Principis Petri in medio Urbis sita. Hæc año Christi 640. à Gudibaldo, & Cilarico

Presbyteris in honorem S. Ruperti extructa, omnium Viennensium prima habetur, & antiquissima, Lazius tamen l. 2. Chron. Vien. c. 2. ex Hist. vit. S. Severini binas alias, unam S. Joannis Baptiste, alteram SS. Martyrum Gervasii, & Protasii anno Christi 470. erectas fuisse memorat, locum tamen ubi steterint, aut quando defecerint, non recenset. Ista verò à Carolo Magno anno post Christum natum 882. erecta, prima Urbis hujus Parochia fuit denominata: digna utraque, ut in suæ vetustatis nobilitate conservetur ulterius.

Alias quod attinet Regularium Ecclesias, quæ plurimæ sunt, & florentissimæ, eum servabimus ordinem, ut in primis virorum, postea sacratarum DEO mulierum ordine Alphabetico brevissimo, quo poterimus, calamo mentionem faciamus.

S. Annæ nunc Templum & Domus probationis Tyronum Soc. Jesu in agnomine sibi platea ad latus Carinthiæ situm, prius angustum Sacellum domui annexum erat, à Domina quæpiam anno 1320. in beneficium Peregrinorum ædificatum: habitârunt in ea primò Societatis PP. Viennam à Ferdinando I. Romanorum Rege vocati anno 1551. Postquam verò an. 1554. PP. Carmelitarum Monasterium, ubi nunc Domus Professa est, eisdem traditum fuit, Sacellum hoc, & domus in usum Equestris Ordinis S. Stephani cessit tam diu, donec 1626. pro commutatione Seminarii (erat hoc Domus illa, quam nunc Legati Pontificii incolunt) denuò in PP. Societatis potestatem traditum, & pro Novitiis probandis aptè ædificatum fuit, uti adhuc hodie videtur.

S. Augustini Ecclesia Ottonem nominis hujus primum, fundatorem agnoscit, qui illam anno 1339. inchoavit, adjunctum fuit postea à Friderico Pulchro Romanorum Imperatore Monasterium celebre, quod acciti ex loco quodam suburbano Præter dicto, ubi prius habitaverant, RR. PP. Ordinis S. Augustini Discalceati, secundùm Ordinis sui consuetudinem ædificârunt, quia verò Templum hoc Aula ipsi est contiguum, in Templum Aulicum electum est.

RR. PP. Ord. S. Francisci Minor. Templum S. Crucis, & Conventum habent penes domum Provinciæ Statibus deputatam, his Fridericus II. Dux Austriæ anno 1224. Sacellum cum habitatione concessit, quibus Ottocarus Bohemiæ Rex pro majori ædificio fundamenta posuit, & Templum à S. Cruce nominare voluit, post mortem cor illius hic depositum quiescit, & à Blanca Rudolphi III. Ducis Conjuge, ac Elisabetha Friderici III. Romanorum Regis Consorte opus totum est absolutum.

S. Dorotheæ Templum, & Canoniam ab Alberto II. Austriæ Archiduce inchoata à Rudolpho IV. in honorem S. Dorotheæ anno 1360. absoluta fuit: Mansit 54. annis sub administratione Presbyterorum secularium tanquam privatum beneficium, donec vocatis ex Dürnstein RR. DD. Canonicis Regularibus S. Aug. & in debitam formam redigeretur, & in Canoniam

niam formaretur, anno videlicet 1414. à R. D. Andrea Planck Parocho in Goës.

S. Francisci Templum & Monasterium à Matthia Rom. Imp. & Anna Coniuge ejusdem in ipsa Civitate ad novum forum, in quo post mortem eorum Corpora quiescerent, RR. PP. Capucinis est decretum, sed primo post utriusque obitum anno videlicet 1631. perfectum fuit. Asservatur hic Thesaurus ab eadem piensissima Domina Templo huic destinatus, & ob eximias Sanctorum reliquias verè pretiosus. Corpora Defunctorum an. 1633. à Monasterio Regio, ubi deposita erant, huc solenniter translata sunt, ubi etiam ad præsens tempus defuncta Archiducum Austriae corpora sepeliri consueverunt.

Templum, & Monasterium RR. PP. Ord. S. Francisci ad S. Hieronymum dictum, à Domino Conrado Holzer, Urbis hujus Consule in commodum poenitentium mulierum sub D. Hieronymi Patrocinio extructum fuit. Cum verò foeminarum istarum numerus indies decreveret, & ad unam omnes morerentur, Copia verò Patrum augetur quotidie ita, ut Templum, & habitatio ad S. Rupertum, ubi priùs habitaverant, eos vix caperet, circa annum 1589. ad locum istum sunt translati.

Monasterium, & Templum ad S. Mariam Rotundam dictum RR. PP. ex Ordine S. Dominici, quod è regione Collegii situm est; primò à Leopoldo V. Austriae Duce anno 1190. uti refert Ladius I. 2. Chron. Vien. c. 2. postquam ex Asia Victoriis, & spoliis hostibus ereptis clarus, & Richardi Regis Angliæ multâ insigniter fuit ditatus sub auspicio, & favore Beatissimæ Virginis in usum Templariorum erectum fuit, quibus expulsis Leopoldus VIII. Archidux Austriae PP. Prædicatoribus hujus Venerabilis Ordinis concessit anno 1325.

Beatissimæ Virginis, & SS. Ignatii & Xaverii Templum cum Collegio PP. Soc. Jesu Ferdinando II. gloriosæ memoriæ in acceptis referunt, qui illud ex speciali favore, quo minimam hanc Societatem semper est profecutus, anno 1628. ædificavit: plura de hoc titulo *Universitas*.

Professa Domus PP. Societatis Jesu, & Templum, quod adhuc nomen ab antiqua Ducum Austriae aulae servat, priùs PP. Ord. de monte Carmelo Cœnobium erat, anno verò 1554. à Ferdinando I. Romanorum Rege, ut supra dictum est illis benevolè consignatum est, unà cum quibusdam domibus, etiam illâ, quam nunc Apostolici Nuntii incolunt, in quibus præter Gymnasium tunc temporis erectum, Convictum, & Seminarium Studiosæ Juventutis idoneum habebant, donec ob copiam affluentium Discipulorum Ferdinandus II. Romanorum Imperator specialis Studiorum Fautor Collegium fundavit, Scholas ampliores ædificavit, & Universitatis corpori tanquam vera membra sociavit.

Templa, & Monasteria Deo sacrarum Virginum recenset sua inter mœnia Urbs nostra 7.

Templum, & Monasterium ad SS. Angelos vulgò Regium ab Elisabetha Caroli IX. Galliarum Regis uxore circa annum 1583. (empta ob id à Carolo Antonio Archiduce Fratre suo Aulâ ex qua Monasterium illud construeretur) ædificatum est, & advocatis Monachio Ordinis S. Claræ Monialibus traditum, cum quibus & illa potissimam vitæ transegit partem, & anno 1592. relictis non mediocribus pietatis, & sanctitatis suæ argumentis ex vita discedens, sine pompa ulla, uti desideravit, ante summum altare sepulta est.

Alterum S. Claræ ad portam cœli dictum, anno 1267. à M. Gerhardo Parocho Viennensi in Usum sacrarum Virginum Ord. Præmonstr. primitus fundatum, sed crescente numero personarum ab Agnete Austriae Duce postea Andree Regis Hungariæ conjugæ anno 1331. amplius à fundamento erectum, & debitis proventibus fuit instructum. Verùm cum diuturnitate temporis, & malâ administratione deficeret, & Copia Monialium minueretur, residua in Monasterium quoddam Regni Hungariæ missa sunt, & ab Eminentissimo Cardinale Clefelio S. Augustini Canonissæ regulares per Bullam Pontificiam introductæ.

S. Jacobi Ecclesia, anno 1113. à Leopoldo V. Marchione S. Leopoldi Filio ædificari cæpta, qui ex occasione sculptæ cujusdam imaginis S. Jacobi (videtur ea adhuc hodie ipso in Templo supra portam qua in Monasterium intratur) quod ad se, dum propè Viennam torrentem ambularet, ab aqua deferri adverterat, honori S. hujus Apostoli consecravit. Nondum tempellum hoc Urbis mœniis inclusum erat, nec in usum Deo sacrarum Virginum extructum, dum ex Carinthia veniunt piæ Matronæ, quæ zelo pietatis & religionis permotæ, Ecclesiam auxerunt, & Monasteriû, in quo & ipsæ Deo viverent, adjecerunt. Cùm verò de forma instituti Religiosi essent anxie, apparente illis in somno S. Augustino ejusdem regulas sunt secutæ. Proventus plures addiderunt Domini quidam nobiles ex Carinthia de Careit appellati.

Monasterium S. Josephi ad 7. libros ob domum quandam, quæ in ædificii usum cœmpta fuit, dictum, ab Eleonora Ferdinandi II. uxore fundatum est. Lapide fundamentali ab eadem an. 1633. 22. Octobr. in præsentia Augustissimi, & Archiducum posito. Incolunt Monasterium hoc Virgines religiosæ, Ord. Beatissimæ Virginis de Monte Carmelo, quarum binæ Genuæ, & ex Imperio à Conventu Interamentensi sunt advocatæ. Locupletavit inter reliqua Templum hoc proprio suo corpore Augustissima, quod infra summam Aram sepeliri desideravit.

Ad S. Laurentium Templum est, & Canonica nunc sacrarum Virginum sub Regula S. Augustini viventium: Ecclesia hæc ab Ottono I. Mirabili dicto, & Friderico III. duorum Austriae Ducum suam ducit originem, hi illam anno 1337. ædificârunt, & Monialibus quibusdam assignârunt. A quibus, ubi defunctæ sunt

ne vacuus locus relinqueretur, advocatæ, & loco Urbi vicino *Præter dicto*, ubi parvam habebant Ecclesiam, Canonissæ Reg. Ord. S. Aug. successerunt, habent ex adhuc hodie fundum aliquem in præfato loco positum.

Ejusdem Ordinis piæ Virgines degunt in Monasterio S. Nicolai. Erat tempellum hoc, & habitatio annexa, priùs ante Urbis mœnia in usum puerorum, qui sine legitimo patre nascerentur, ædificatum, dein à PP. Ordinis S. Francisci strictioris observantiæ inhabitatum, postquam verò hi in Monasterium S. Hieronymi fuere introducti, à Ferd. II. suafu Annæ Eleonoræ Conjugis ejusdem Sanctimonialis Ord. S. Claræ Pofonio advocatæ, illud obtinuerunt, quæ anno 1651. ædificium majus sibi exstruxerunt.

In D. Joannis platea septimum est Monasterium Religiosarum Virginum S. Ursulæ, quas Eleonora Ferd. III. tertia Consors Luteriis accersivit, quæ coëmptis aliquot domibus Anno 1675. Templum & Monasterium in honorem suæ Patronæ, à qua nomen acceperant, erexerunt.

Præter dictas sunt Ecclesiæ adhuc aliæ multæ per Urbem dispersæ, quarum aliæ separatæ, aliæ domibus aliis sunt annexæ, quas ad titulum istum referre, & ne nimium in longum excurrat, brevi perstringere calamo placuit.

Hospitale Civicum à Leopoldo VII. anno 1230. ante portam Carinchiacam in honorem S. Spiritus priùs ædificatum, anno verò 1529. à Solymano Turcarum Imperatore Viennam obsidente dirutum fuit, unde 1530. à Magistratu civico, consentiente Ferd. I. Rom. Imperatore Sanctimonialium desertum Monasterium ad S. Claram, quod adhuc in hodiernum diem incolunt, in quo etiam Orphani, & derelicti à parentibus pueri sustentantur, & instruuntur, eis concessum fuit. Aluntur hoc ex loco (ut dicunt) personæ ferè 3000. estque non tam ad sustentationem pauperum quàm splendorem sumptuosis proventibus, & bonis ditatum. Est & aliud Hospitale Cæsareum dictum, penes domum Provinciale Austria inferioris Statibus deputatam, ubi & sacellum proprium habent.

S. Joannis Baptistæ in platea Carinthiaca Equitum Melitenium à S. Severino ante annos circiter octingentos exstructum dicitur, quod tamen vix cohæret, cum Lazio Teste S. Severinus jam anno 481. 8. Jan. mortuus fuerit. Credibilius igitur est Severinum, ut idem Lazius lib. 2. cap. 2. ex vita S. Severini ostendit, jam anno 470. illud ædificasse, adeoque primum omnium Viennensis Urbis hoc esse Tempellum.

In Cæmeterio S. Stephani duo magna reperiuntur Tempia, unum S. Mariæ Magdalenæ dedicatum, de cujus origine, & fundatore non reperi, alterum S. Catharinæ anno 1214. à Menegaldo Passaviensium Episcopo, uti pictura quædam in ipso Sacello extans probat, ædificatum.

Privata Sacella numerantur permulta. In Aula Cæsarea, Regia, & Archiducali tria diver-

sa pro aulæ cujusque commoditate, & magnificentia instructa.

Sancti Andree in Aula Episcopali.

S. Barbaræ in Cæsareo Soc. Jesu Convictorum Collegio, quod anno 1652. de novo exstructum, & auctum fuit.

In platea Breineriana aliud S. Barbaræ à Domino Hassner Celsæ Regiminis Cancellario ædificatum.

S. Bernardi in Aula S. Crucis.

SS. Trinitatis in aula Laziana à Ducibus Austria, & divite Viennensi Cive Zinck nomine fundatum.

S. Elisabethæ in domo Equitum Ord. Teutonici à S. Severino exstructum.

S. Georgii in aula Freysingeriana.

Ad Aureum Cervum penes rubram Turrim Beatissimæ Virginis anno 1650. à Domino Octaviano Lumago interioris Senatûs civici senatore ædificatum.

D. Ivonis in platea Scholastica facultati Juridicæ deputatum.

In domo Principis de Liechtenstein.

S. Nicolai in aula Seizeriana.

SS. Petri & Pauli in aureo Monte, qua in domo fundatio est studiosorum Pauperum, ex omnibus classibus collectorum, olim erecta, cujus cura Doctore Medicinæ cuiuspiam est mandata.

SS. Philippi & Jacobi in aula Coloniensi sumptibus hujatis Civis à cognomine Gundlach exstructo.

Ad Curiam Sacellum reperitur ab Otthone de *Weyburg* Nobili Equite primùm in honorem Magnæ Matris anno 1282. erectum; deinde sub titulo Salvatoris, quod nomen adhuc retinet, benedictum, & ab eodem post obitum suum Magistratui Civico unà cum domo, quæ tum temporis una ex splendidissimis erat, per testamentum legatum.

Non procul à domo Professæ Soc. Jesu, domus est ab aureo serpente nuncupata, hic sacellum erectum est B. Stanislai Kostkæ Soc. Jesu in illo Cubiculo, in quo, dum adhuc juvenis degeret, in gravi infirmitate à Beatissima Virgine divinum Pusionem in brachiis gestante, S. Barbarâ Virgine morientium Patronâ visitatus est, & ab Angelicis manibus SS. Eucharistiæ Sacramentum recepit, uti in vita ejusdem legitur; in cujus venerationem indultum est quot annis 13. Novembris, quem in diem festum illius translatum est, cuius inibi Sacra celebrare, quæ etiam magna in copia dicuntur.

In aula quadam vulgò *Gundthoff* S. Thomæ exstat sacratum Sacellum.

In platea Preineriana sita domus Comitum de Trautson Sacellum habet raris, & selectis SS. reliquiis preciosum, uti pluribus tit. *Gazophylacium*.

A regione Portæ Cæli in domo Justitiæ (*Ambthaus*) pro reis, & judicis sententiâ extremo supplicio afficiendis.

S. Martini ad novam Portam in *Stoekhaus*.

Ædificatum est etiam ante annos aliquot Sacellum parvum in armamentario Cæsareo non procul à Porta Stubensi, necdum tamen benedictum.

Et hæc sunt Tempia, & Sacella magis obvia, aliisque nota, plura reperies, quæ in privatis Dominorum ædibus pro cujusvis pietate, & laudabili religione sunt exulta, quæ licet non mediocriter Viennensis Urbis auferent gloriam, ne nimium prolixi simus, omittimus ad alia Viennæ decora progressuri.

§ II.

Titulum hunc duas in partes dividimus, ne lectori longitudine molestiam cieamus, recensimus brevissimo quantum potuimus calamo Templorum ædificia, & memoravimus potius, quàm descripsimus: restat ut Laconicè quæ in tituli fronte promissimus spectatu digna, quot quot reperire nobis fas fuit, percurramus. Et ut denuò à Principe S. Stephani Templo sumamus initium, plurimas ibi antiquitates, quin tot memorabilia, quot antiqua monumenta, reperies.

A summa Templi Ara incipimus, quæ ex albo, & nigro Polonico marmore artificiosè elaborata, anno 1640. incepta 1647. absoluta 25497. florenorum impendio est erecta, continet ingentem ex stanno laminam pretio 522. & dimidii florenorum fufam, supra quam artifice penicillo S. Stephanus Proto-Martyr est depictus, solutis ob id 1218. floren. & quotidiano tempore laboris victu, aliòque decente honorario. Tabernaculum (ut vocant lapide pretioso excisum, ac Palermo adductum) 7765. floren. solutum dicitur, quæ omnia Celsissimi Principis, & Ecclesiæ hujus tum temporis Episcopi Philippi Friderici è Comitibus de Breuner munificentia adscribuntur.

In ipso Templi pavimento duo ex rubro marmore albo distincti, quadrati reperiuntur lapides, intra quos Crypta Rudolphi IV. & successorum ex Domo Austriaca, ad quam per gradus aliquot descenditur, videri potest: jacent hic Rudolphus in medio, Albertus III. cum trica ad lævam, Georgius, Albertus IV. patiens, & Wilhelmus Archiduces omnes pelle bovina coniecti: suis verò cistis separati Leopoldus Superbus dictus: Albertus VI. prodigus nuncupatus, & Archiduces Maximiliani II. Rom. Imp. filii. Ab obitu verò Ferd. IV. ad Cryptam hanc sola intestina defunctorum ex Austriacis cuprea in Cista addito eorum nomine imponuntur.

Ad Altaris majoris Beatissimæ Virginis cornu Epistolare Mausolæum Alberti, quod filio suo Friderico IV. qui 15. ætatis, Christi verò 1361. anno vivis excessit, splendidum, & sumptuosum videtur.

Hoc tamen Majestate suâ, & splendore multum superatur ab illo, in quod Fridericus Rom. Imp. qui id pro se erigi mandavit, positus est: videri potest prope altare majus Cœnæ Do-

mini, pretium ejusdem ut fertur 40000. aureorum excedit.

Plura monumenta à sumptibus, & antiquitate celebria in omnibus passim parietis, & angulorum partibus curiosus indagator reperiet.

Intra Templi portam dextrorsum, per quam ad ædium domum via ducit, albus lapis, quem inter, & murum plurimæ sunt SS. venerandæ reliquiæ, hæc insculpta caractere vetusto refert verba: *Hic est lapis super quem effusus est sanguis ex furatione tibiæ S. Colomanni Martyris, quem huc collocavit Illustris Dominus Rudolphus IV. Dux Austria.*

Lapidea in Cœmeterio Cathedra, ex qua S. Capistranus Ord. S. Franc. ad populum circa annum 1452. sæpius latino idiomate verba fecit, ita tamen, ut etiam ab ignavis latinæ linguæ raro prodigio intelligeretur, etiam hodie dum exstat.

Sunt & alia tum intra, tum extra Templi septa quàm plurima, quæ brevitati consulentes omittimus, ea enim Eruditionis, aut antiquitatis amans facillè reperiet.

Nec silentio prætereunda sunt quæ in Templo RR. PP. Minorum S. Francisci habentur. Pendet hic crucifixi Salvatoris super pannum rubrum imago pretiosis Christi Domini reliquiis locuples, continet enim S. Crucis, lanceæ, coronæ spineæ particulas, uti & portionem quandam de virga prodigiosa Aaronis: ascenderat Crux hæc, unde, aut quo ex loco ignoratur, adverso Danubio, & domui ad aureum agnellum dictæ, spontè suâ ita firmiter adhæsit, ut à nemine avelli potuerit, quoadusque toto à Clero solenniter ad S. Stephani Ecclesiam fuerit deportata, sed & hinc virtute invisibili, atque ad eum, quo nunc pendet locum translata fuit.

Non minùs prodigiosum est foramen illud, seu hiatus ad finem ambitus, quem à cruce vocant, per quæ Infernalis spiritus 7. die unâ consecratas hostias per contemptum irreverenter sumentem excepto priùs ab indigno corpore (statim enim vitâ functus est) pane angelico, præsentè ædituo abripuit, & usque hodie apertum reliquit.

Liberalitate Excellentissimæ Com. Margarethæ de Stratman impendio aliquot millium florenorum sacri gradus, uti Romæ habentur Sæctorum reliquiis pretiosi, per quos ob reverentiam solùm de genibus homines ascendunt, comparati, ac Templo huic donati sunt.

Altare S. Michaëlis anno 1698. à quadam Matriona sumptibus aliquot millium Rhenensium exstructum.

In templo aulico RR. PP. Ord. S. Augustini primas obtinet sacellum Lauretanum ipso in templo ad normam veræ Lauretanæ Domus exstructum, & cratibus, ac lampadibus argenteis locuples, quod devotionis causa in Divam Virginem ingens quotidie hominum copia invisit.

Neque caret laude sua mortuorum facellum, quod à dextris Templi computando ab introitu se objicit, semper quidem, maximè tamen die Commemorationis fidelium defunctorum, lampadibus, & luminaribus splendidum.

Erigitur etiam quot annis in Quadragesima, & centenis aliquot Candelis, & Lampadibus augustè exornatur ara major tribus ultimis quadragesimæ sabbathis, ob magnificentiam suam splendor visu dignissimus, cui etiam nullatenus cedunt digna Cæsare monumenta, Castra doloris vulgò nuncupata, quæ in medio templi hujus, quoties ex Domo Austriaca aliquis vitæ defungitur, cum artificiosis Epitaphiis, Symbolis, Inscriptionibus, & argentaria per Gyrum disposita ingentibus expensis eriguntur.

Solent etiam ad Cryptam specialem deponi defunctorum ex hac Austriaca Domo, corda, quæ argenteis inclusa vasculis à Mytratis capitibus ad locum destinatum deportantur.

Plura, & in his, & in aliis per Urbem, & extra eandem dispositis templis, & facellis Honoris Viennensis argumenta reperiuntur, quæ, ne terminum nostrum libelli excedamus, & in volumen justum excurramus, prætermittenda censuimus, breviter solum Monasteria, & Templum in Suburbiiis, quæ ad Viennensem pertinent gloriam, cum eorundem quotquot accepimus Fundatoribus, enarraturi.

Et ut à Leopoldina initium sumamus, habet hæc Parochialem propriam Ecclesiam, quæ ab Augustissimo Imperatore Leopoldo I. anno 1670. in honorem S. Leopoldi eversâ hinc Judaicâ perfidiâ & Synagogâ, quam hoc in loco sibi extruxerant, melius ædificata fuit, habet Ecclesia hæc cœmeterium suum pro mortuis, Parochum cum binis Sacellanis, qui rem divinam peragant.

Monasteria quoque hoc in Suburbio reperiuntur bina, unum RR. PP. B. V. de Monte Carmelo Discalceatorum, à Ferd. II. piæ Memoriarum Rom. Imperat. ob recuperatam ope cujusdam Religiosi Viri Ordinis ejusdem anno 1620. ad Pragam in albo Monte de Comite Palatino Friderico Victoriam, erectum.

Alterum FF. Misericordiarum ex ordine B. Joannis Dei, quorum templum, & Monasterium in honorem S. Joannis Baptistæ sacrum à Mattha Rom. Imp. primò ædificatum, postquam autem anno 1652. in cineres ab incendio redactum fuit, à Ferdinando III. Gloriosæ memoriæ Imperatore Religiosi hi subsidiis pecuniariis ad reparandum ædificium sunt adjuti; ut tamen opus surgeret splendidius, insistens Ferdinandi vestigiis Augustissimus Imperator Leopoldus, spatium iis pro Monasterio non solum auxit, sed insuper pretiosis reliquiis, Brachio videlicet B. Joannis de Deo sibi ex Hispania submisso, locupletavit.

Suburbium alterum Rossovia dictum, unum numerat RR. PP. Servorum B. V. Templum, & Cœnobium, quod anno 1639. (hoc enim tempore Patres isti Viennam venerant) ligneis adhuc trabibus compactum Sacellum

erat, donec ab Octavio Piccolomini Amalphitano Duce anno 1651. festo S. Martini die præfente Ferdinando III. & Eleonora Rom. Imperatrice, nec non Ferd. IV. & Leopoldo nunc regnante Augustissimo Imperatore primus fundamentalis lapis positus, & tam ab eodem, quam Reverendissimo D. Elia Scheller, nec non Cive quodam Viennensi, cui Joanni Thurri nomen, ædificatum, & cursu temporis ad eam, quæ nunc gaudet elegantiam est evectum.

In platea picarum dicta venusta visitur Fabrica RR. PP. SS. Trinitatis de Redemptione Captivorum Templum, & Monasterium, quod ex angusto quopiam sacello contribuente ad id Augustissimo Imperatore Leopoldo spatio amplo, & domo quapiam anno 1695. quo die ipsa Sacra Cæsarea Majestas primum pro tanto opere terræ mandavit lapidem in Augustam molem exsurgere cœpit.

Ante plateam hanc Templum, & Monasterium est RR. PP. Ord. S. Benedicti de Refor. quod anno 1633. à felicis recordationis Ferdinando II. Rom. Imp. in honorem Magnæ Matris de Monte serrato ædificatum fuit, quia tamen obsidionis Viennensis tempore deletum est, nunc denuo ex busto suo erigi cœptum est.

Ad S. Udalricum præter Ecclesiam Parochialem, RR. PP. Ord. S. Francisci strictioris observantiæ Templum cum Cœnobio se videndum objicit: Hoc anno 1600. (eo videlicet anno quo Viennam advenerant) à quopiam Domino Barone de Molar fundatum, & ædificatum est. Hi Patres deinde ipsam in Urbem admissi, & Templo, ac Monasterio eleganti sunt instructi.

In Suburbiiis Josephinis RR. PP. Piarum Scholarum Templum, & Collegium possident, hoc anno 1698. 2. Septembris ex fundamento erigi cœptum, & ab Augustissima manu fundamentali lapide decoratum.

In fossa Argillacea (*Laimgrueben*) Templum est, & residentia ut vocant RR. PP. Clericorum Regularium S. Pauli, quos vulgò Barnabitas appellant: Templum hoc à Beatissima Auxiliatrice Virgine nomen accepit, quod quidem antea angustum, nunc verò multorum liberalitate, & specialiter Celsissimi Principis Pauli Esterhazy Hungariæ Palatini, qui summam Templi aram sumptibus multis construi fecit, ampliatum, & ornatum: exercentur in Templo hoc Parochialia munia, unde & Cœmeterium proprium habent adnexum.

In eodem Suburbio celebre est Monasterium, S. Josephi RR. PP. B. V. de monte Carmelo Calceatorum. His anno 1360. Rudolphus IV. Austriæ Dux Aulam propriam consignavit, Templum, & Monasterium extruxit, quod etiam ducentis & octo annis incoluerant, verum ubi ob grassantes hæreses, aliasque temporum vicissitudines Monasterium desertum jaceret, id Ferdinandus I. gloriosæ memoriæ anno 1568. Patribus Societatis Jesu tradidit. Elapsis centum & septem annis Viennam denuò reduces anno videlicet 1661. domos quædam

dam coëmerunt, & Monasterium hoc, cum—
Templo ad quod primum Augustus Romano-
rum Rex Josephus I. lapidem contulit, ædificâ-
runt.

In Widen RR. PP. Ord. Minorum D. Fran-
cisci de Paula Templum cum Monasterio ele-
gante retinent, hi à Friderico Rom. Imp. in
Germaniam vocati, & in Superiore Austria in
varia Cœnobia primum divisi sunt, verùm ubi
ingruente hæresi Monasteria eorum dirueren-
tur, & centeni propè eorundem Patrum occi-
derentur, iis anno 1624. à Ferdinando II. Rom.
Imp. hoc in loco Monasterium ædificandi con-
cessa potestas fuit, ad quod magnum subsidium
contulit ipse Augustissimus ille Imperator, qui
etiam anno 1630. fundamentalem lapidem ter-
ræ mandavit.

In Via Regia RR. PP. ex Ord. D. Augusti-
ni Eremitarum pretiosum Templum est, & Mo-
nasterium, quod anno 1642. à Ferdinando III.
in honorem SS. Sebastiani & Rochi ædificari
cœptum est. Templum hoc anno 1656. in ci-
neres redactum longè splendidiùs post ultimam
Viennensem obsidionem est erectum.

Claudit Templorum suburbanorum ag-
men tempellum quoddam minus, quod in—
Aluatariorum platea extra Stubensem anno
1673. in honorem S. Margarethæ à loci illius
communitate est erectum. Hæc solidæ sunt
pietatis Monumenta, quibus Urbs nostra quasi
in monte, & super Candelabrum posita lucet
omnibus, impiis quidem ad invidiam, probis
ad ædificationem, Orbi in gloriam Universo;
Hæc inquam sunt Austriacæ Domûs, & ipsius
Urbs nostræ fulcra, & Columnæ, quibus suf-
fulta videntur tam firmiter, ut nullo contrario
impetu, nullis ventorum turbinibus, nullis
terrarum quantumvis tremendis concussioni-
bus loco moveri, aut vel minimam gloriæ suæ
jacturam amittere possint, aut posse videantur.
Hæc tandem sunt permansturæ felicitatis certifi-
sima argumenta, quibus deinceps in futura—
tempora magis, ac magis felicitate floreat, eô-
que suum protendat Imperium Austria, ut de
illa, quod sæpiùs vaticidico fuit prolatum spiritu,
certo prædici queat: *Austria erit in orbe ul-
tima.*

TITULUS IV.

Magnifica Palatia, Diversoria publica, & Apotheca.

NON vanè scriptores extollunt Romam
veterem, eamque à suis tam splendore,
quàm magnificentia insignibus laudant
ædificiis, tot Cæsarum jactant amphitheatra,
tor auro, cedroque laqueata commendant pala-
tia, ut vel ex iis Romam Urbium fuisse Princi-
pem non immeritò fatearis, neque nos Urbi
illi, quem habuit, & etiamnum possidet splen-
dorem. invidemus, neque nostram præferre illi
mens est, illud tamen non sine veritate profite-
mur Viennam decore suo, & ædificiorum mole,
ac venustate nobilissimis etiam orbis civitatibus
posse comparari: tot enim in ea superbæ sump-
tibus moles, tot vasta & immensis opibus ex-
structa atria, tot propè quot domus, palatia nu-
merantur, ut inter venustissimas, & populosissi-
mas Urbes non unius Europæ, sed Orbis pro-
pemodum universi referatur; Et quamvis pro
incolarum copia, quos ultra 600000. comple-
ctitur, pauca fortassis videri domus possint—
(nam non nisi mille ducentas triginta & tres,
ex quibus Civicæ 930. Liberæ 248. Monasteria
18. Tempa 29. Sacella non annexa 8.) continet,
tantæ tamen sunt magnitudinis, ut plures etiam
familie eandem incolere commodè valeant,
& inhabitare. Nam quot spectantur ædes va-
stissimæ, quas aulas nominant, quot diversoria,
quot ingentia Principum, & Dominorum Pala-
tia, quorum singula suo in districtu minores
aliorum locorum civitates aut æquare, aut su-
perare posse videantur: finem dictioni non fa-
cerem, si recenserem singulas, possem autem
omnes, easque secundùm meritum suum dilau-

darem, unde ut brevitati & consuetæ scriben-
di rationi morem geram, aliquas, easque pau-
cissimas, quæ cæteris aut mole, aut pulchritudi-
ne, aut magnificentia anteferri possint, placuit
enumerare.

Et ut ab Augustissimarum Majestatum Re-
gia initium faciamus, sita est hæc ad portam ab
Aula dictam, solem Occidentalem versus; spe-
ciali fossâ, propugnaculis, & custodia defensa,
opus & magnitudine & venustate insigne, tres
in se continens distinctas Aulas, quarum unam
Augustissimus Imperator, Augustus alteram,
tertiam Serenissimus Archidux, cum numerosa
Ministrorum suorum manu incolit, ædificium
formâ quadratâ erectum, amplum includit—
atrium, quatuor portis, tam pompæ, quàm si
necessitas cogeret, militum aliquot millibus op-
portunum, contignationes in altum numerat
ternas, quarum medias occupant coronati ver-
tices, reliquæ illis in usum, qui ab obsequiis pen-
dent Principum, reservantur.

Quorundam Dominorum Palatia Ordine Alphabetico.

PRÆTER præfatam Regiam alia reperiantur
Principum, & Dominorum domicilia opere
suo & arte celeberrima, de quorum numero de-
libare potiùs, aut recensere aliqua, quàm descri-
bere sulsus brevitati studentes statumus, neque
illis ista præferre, aut hæc præ aliis negligere
nobis mens fuit, sed quemadmodum vel suspe-
ximus